

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΗ΄
(2014-2015)

Πληροφορίες

URL: www.eie.gr

 www.facebook.com/FIE.EIE

 210 72 73 641 (Δρ. Ζήσης Μελισσάκης)

 210 72 73 642 (Δρ. Γεράσιμος Μέριανος)

 210 72 73 630 (Δρ. Αγγελική Πανοπούλου)

Εγγραφές

Τομέας Βυζαντινών Ερευνών

Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Βασ. Κωνσταντίνου 48, Αθήνα 116 35, 5ος όροφος

Τρίτη: Δρ. Ζήσης Μελισσάκης (γραφείο αρ. 530)

Πέμπτη: Δρ. Αγγελική Πανοπούλου (γραφείο αρ. 522)

Το **Φροντιστήριο Ιστορικών Επιστημών** οργανώνεται απο τον Τομέα Βυζαντινών Ερευνών του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Άρχισε να λειτουργεί το έτος 1987-1988 και η λειτουργία του συνεχίζεται φέτος για εικοστή όγδοη κατα σειρά περίοδο. Σκοπός του Φροντιστηρίου είναι η μετάδοση σε νέους επιστήμονες ειδικών επιστημονικών γνώσεων απαραίτητων για την πληρέστερη κατάρτιση όσων επιθυμούν να ασχοληθούν με την ιστορική έρευνα. Τα μαθήματα διδάσκονται απο πανεπιστημιακούς καθηγητές, ερευνητές και άλλους ειδικούς επιστήμονες και απευθύνονται σε φοιτητές ή πτυχιούχους, χωρίς να αποκλείεται η συμμετοχή και άλλων ακροατών.

Παράλληλα, λειτουργεί το **Εργαστήριο Παλαιογραφίας, Διπλωματικής και Έρευνας Πηγών**, που έχει σκοπό την εισαγωγή νέων επιστημόνων στη μεθοδολογία της επεξεργασίας, έκδοσης και εκμετάλλευσης ιστορικών πηγών. Στους ερευνητικούς ομίλους του Εργαστηρίου έχουν δυνατότητα συμμετοχής όσοι έχουν παρακολουθήσει τα μαθήματα του Φροντιστηρίου.

N. Γ. Μοσχονάς

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Τρίτη 4, 11, 18, 25

- 5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)
7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 6, 13, 20, 27

- 5-7 μμ. *Από τον χειρόγραφο κώδικα στο έντυπο βιβλίο.*
Στοιχεία Κωδικολογίας, εκδοτικής
και κριτικής του κειμένου
(Στέλιος Λαμπάκης)
7-9 μμ. *Το Βυζάντιο και οι βόρειοι γείτονες*
την εποχή του Ιουστινιανού (527-565)
(Γεώργιος Καρδαράς)

Παρασκευή 7, 14, 21, 28

- 4-6 μμ. *Βυζαντινή Νομισματική*
(Γιόρκα Νικολάου)

Παρασκευή 21, 28

- 6-8 μμ. *Βυζαντινή Κεραμική*
(Ναταλία Πούλου)

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Τρίτη 2, 9, 16

- 5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)
7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 4, 11, 18

- 5-7 μμ. *Από τον χειρόγραφο κώδικα στο έντυπο βιβλίο.*
Στοιχεία Κωδικολογίας, εκδοτικής
και κριτικής του κειμένου

(Στέλιος Λαμπάκης)
7-9 μμ. *Πολιορκίες και αλώσεις πόλεων
στη Βυζαντινή γραμματεία*
(Γιώργος Τσιαπλής)

Παρασκευή 5, 12, 19

6-7 μμ. *Αρχαιολογία της Σικελίας. Γλυπτική*
(Paolo Daniele Scirpo)

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Τρίτη 13, 20, 27

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)
7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 8, 15, 22, 29

5-7 μμ. *Οι ταξιδιώτες τον 19ο αιώνα.
Ένα πολυμορφικό αφήγημα*
(Ιόλη Βιγγοπούλου)
7-9 μμ. *Η εξέλιξη του υστεροβυζαντινού
και οθωμανικού αστικού χώρου
από τον 14ο έως τον 20ό αι.*
(Σάββας Τσιλένης)

Παρασκευή 9, 16

4-6 μμ. *Η μεταβατική περίοδος του Βυζαντίου (7ος-9ος αι.).
Η αρχαιολογική έρευνα*
(Ναταλία Πούλου)

Παρασκευή 9, 16, 23, 30

6-7 μμ. *Αρχαιολογία της Σικελίας. Γλυπτική*
(Paolo Daniele Scirpo)

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Τρίτη 3, 10, 17, 24

- 5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)
7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 5, 12, 19, 26

- 5-7 μμ. *Το Βυζάντιο και η δημιουργία
των ευρωπαϊκών κρατών.
Ιδεολογία και διπλωματία*
(Τηλέμαχος Λουγγής)
7-9 μμ. *Η εξέλιξη του υστεροβυζαντινού
και οθωμανικού αστικού χώρου
από τον 14ο έως τον 20ό αι.*
(Σάββας Τσιλένης)

Παρασκευή 6, 13, 20, 27

- 5-7 μμ. *Ιστορία των τουρκικών εθνών
στους Μέσους Χρόνους
(από την ύστερη Αρχαιότητα
μέχρι τη μογγολική κατάκτηση)*
(Στέφανος Κορδώσης)

ΜΑΡΤΙΟΣ

Τρίτη 3, 10, 17, 24, 31

- 3-5 μμ. *Οι απαρχές του νεοελληνικού θεάτρου (17ος-19ος αι.)*
(Άννα Ταμπάκη)
5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)
7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 5, 12, 19, 26

- 3-5 μμ. *Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική*
(Ευαγγελινή Μάρκου)
5-7 μμ. *Βυζαντινή Επιγραφική*
(Νίκος Μελβάνι)

Παρασκευή 6, 13, 20, 27

3-5 μμ. *Το Αραβικό Εμιράτο της Ανδαλουσίας*
(757-929 μ.Χ.)

(Βασίλειος Χρηστίδης)

5-7 μμ. *Εισαγωγή στην ιστορία*
της ισλαμικής αρχιτεκτονικής
(Εμμανουήλ Γεωργουδάκης)

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Τρίτη 21, 28

3-5 μμ. *Παπυρολογία*

(Σταμάτης Μπουσές)

5-7 μμ. *Αρχαίες ελληνικές επιγραφές*
(Άγγελος Π. Ματθαίου)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 2, 23, 30

3-5 μμ. *Πηγές για το φυσικό και παραγωγικό περιβάλλον*
στον ελληνικό χώρο (5ος-18ος αι.).

Η εκμετάλλευση της πανίδας

(Δημήτρης Δημητρόπουλος -
Μαρία Λεοντσίνη -
Αγγελική Πανοπούλου)

5-7 μμ. *Γυναικείος μοναχισμός στο ύστερο Βυζάντιο.*
Οικονομικές, κοινωνικές και ιδεολογικές προσεγγίσεις
(Αικατερίνη Μήτσιου)

7-9 μμ. *Εραλδική*
(Μάριος Μπλέτας)

Παρασκευή 3, 24

3-5 μμ. *Πόλη και ιερά*
στην ελληνική Αρχαιότητα
(Γιάννης Νίκου)

5-7 μμ. *Βυζαντινή Σφραγιστική*
(Γιόρκα Νικολάου)

ΜΑΪΟΣ

Τρίτη 5, 12, 19, 26

- 3-5 μμ. *Παπυρολογία*
(Σταμάτης Μπουσές)
- 5-7 μμ. *Αρχαίες ελληνικές επιγραφές*
(Άγγελος Π. Ματθαίου)
- 7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 7, 14, 21, 28

- 3-5 μμ. *Εφραλωμένη κεραμική από τη Δύση*
στον ελλαδικό χώρο, 13ος-17ος αι.
(Αναστασία Γιαγκάκη)
- 5-7 μμ. *Θέματα από την ιστορία του χρήματος*
(Γεράσιμος Μέρμανος -
Γιάννης Στόγιας)
- 7-9 μμ. *Οι αιρέσεις κατά τον όψιμο Μεσαίωνα*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)

Παρασκευή 8, 15, 22, 29

- 3-5 μμ. *Πόλη και ιερά*
στην ελληνική Αρχαιότητα
(Γιάννης Νίκου)
- 5-7 μμ. *Κοινωνία, κοινωνική θέση*
και κοινωνικές ομάδες στο Βυζάντιο.
Θεωρητικές προσεγγίσεις (6ος-12ος αι.)
(Εφη Ράγια)
- 7-9 μμ. *Εφευρέσεις και ανακαλύψεις στη δυτική Ευρώπη*
κατά τον όψιμο Μεσαίωνα
(Σπύρος Γκούνης -
Σέργιος Μοσχονάς)

ΔΙΔΑΣΚΟΥΝ

Ιόλη Βιγγοπούλου	Ιστορικός, Εντεταλμένη Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Εμμανουήλ Γεωργουδάκης	Φιλολόγος - Ιστορικός Ισλαμικής Τέχνης
Αναστασία Γιαγκάκη	Αρχαιολόγος, Κύρια Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Σπύρος Γκούνης	Ιστορικός
Δημήτρης Δημητρόπουλος	Ιστορικός, Διευθυντής Ερευνών ΙΙΕ/ΕΙΕ
Γεώργιος Καρδαράς	Ιστορικός, Κύριος Ερευνητής ΙΙΕ/ΕΙΕ
Στέφανος Κορδώσης	Δρ. Ιστορίας
Στέλιος Λαμπάκης	Φιλολόγος, Διευθυντής Ερευνών ΙΙΕ/ΕΙΕ
Μαρία Λεοντσίνη	Ιστορικός, Κύρια Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Τηλέμαχος Λουγγής	Ιστορικός, ομ. Διευθυντής Ερευνών ΙΙΕ/ΕΙΕ
Ευαγγελινή Μάρκου	Αρχαιολόγος - Νομισματολόγος, Εντεταλμένη Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Αγγελος Π. Ματθαίου	Επιγραφικός
Νίκος Μελβάνι	Δρ. Αρχαιολογίας, Επιστημονικός συνεργάτης ΙΙΕ/ΕΙΕ
Ζήσης Μελισσάκης	Παλαιογράφος, Κύριος Ερευνητής ΙΙΕ/ΕΙΕ
Γεράσιμος Μέριανος	Ιστορικός, Εντεταλμένος Ερευνητής ΙΙΕ/ΕΙΕ
Αικατερίνη Μήτσιου	Ιστορικός, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Νίκος Γ. Μοσχονάς	Ιστορικός, ομ. Διευθυντής Ερευνών ΙΙΕ/ΕΙΕ
Σέργιος Μοσχονάς	Ιστορικός
Μάριος Μπλέτας	Νομικός - Εραλδιστής
Σταμάτης Μπουσές	Φιλολόγος - Παπυρολόγος, Επ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Θράκης
Γιόρκα Νικολάου	Ιστορικός-Νομισματολόγος, Νομισματικό Μουσείο Αθηνών
Γιάννης Νίκου	Αρχαιολόγος
Αγγελική Πανοπούλου	Ιστορικός, Κύρια Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Ναταλία Πούλου	Αρχαιολόγος, Αναπλ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Έφη Ράγια	Ιστορικός, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Paolo Daniele Scirpo	Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας
Γιάννης Στόγιας	Αρχαιολόγος - Νομισματολόγος
Άννα Ταμπάκη	Ιστορικός των Ιδεών, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών
Γιώργος Τσιαπλές	Φιλολόγος
Σάββας Τσιλένης	Δρ. Αρχιτέκτων - Πολεοδόμος
Βασίλειος Χρησιτίδης	τ. Καθηγητής Αραβικής Ιστορίας Πανεπιστημίων Columbia και Ιωαννίνων - Δ/ντής Ινστιτούτου Ελληνοανατολικών και Αφρικανικών Σπουδών

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

(Κατ' αλφαβητική σειρά διδασκόντων)

- **Ιόλη Βιγγοπούλου, *Οι ταξιδιώτες τον 19ο αιώνα. Ένα πολυμορφικό αφήγημα***

Η περίοδος αυτή σηματοδοτεί την όψιμη και καρποφόρα των περιηγητικών κειμένων. Τον 19ο αιώνα είμαστε αντιμέτωποι με κείμενα όπου συναγωνίζονται η λογοτεχνική παρουσίαση με την πολυεδρικότητα από τα πολιτικά και πνευματικά ρεύματα της εποχής· όπου συναγωνίζονται οι προϋπάρχουσες γνώσεις των ταξιδιωτών με τις εμπειρίες τους, εμπλουτισμένες με γραφικά στιγμιότυπα του καθημερινού βίου των εγχωρίων πληθυσμών.

Έτσι λοιπόν τον 19ο αιώνα η λάβρα εισόρμηση των ταξιδιωτών στην Ανατολική Μεσόγειο και στον εδαφικό χώρο του νέου ελληνισμού, και όπου αλλού συνυπήρχε με άλλους λαούς και εθνικές ομάδες, κληροδότησε έναν τεράστιο όγκο έργων, τα οποία δεν ενσωματώνονται σε κατηγοριοποιήσεις ως προς τους στόχους και δεν ταξινομούνται εύκολα σε συλλογικά πορτραίτα. Σε αντίθεση με προγενέστερα κείμενα είναι όλα σχεδόν δημοσιευμένα αμέσως μετά το ταξίδι, αυτούσια, ενώ η γοητεία τους βρίσκεται σε αυτήν ακριβώς την ατομικότητα, στην προσωπική περιπέτεια.

Μάθημα 1ο: Στο Ελληνικό Κράτος: ο πολιτικο-κοινωνικός περίγυρος και ο πολιτισμικός διάλογος.

Μάθημα 2ο: Στα Επτάνησα και την Κρήτη : πραγματείες και κατ' επιλογήν ωσμώσεις.

Μάθημα 3ο: Στον βορειο-ελλαδικό χώρο: απροσδιόριστες βλέψεις και νοσταλγίες της Ανατολής.

Μάθημα 4ο: Κωνσταντινούπολη: μια φαντασμαγορία με αντιθέσεις και συνθέσεις.

Μάθημα 5ο: Η άγνωστη Μικρά Ασία.

- **Εμμανουήλ Γεωργουδάκης, *Εισαγωγή στην ιστορία της ισλαμικής αρχιτεκτονικής***

Οι εισηγήσεις διαρθρώνονται σε τέσσερα δίωρα με περιεχόμενο τις κύριες υφολογικές περιόδους της ισλαμικής αρχιτεκτονικής, όπως καθορίστηκαν από τις σημαντικότερες δυναστείες. Το κέντρο βάρους πέφτει στην Ανατολική Μεσόγειο, ως περιοχή αμεσοτέρου ενδιαφέροντος λόγω γεωγραφικής γειτνίασεως και ιστορικής επαφής με τον Ελληνισμό.

Πρώτη θεματική

1. Προϊσλαμική Περίοδος - Εμφάνιση του Ισλάμ.

Οι πηγές και τα προβλήματα στον καθορισμό της γενέσεως αυτού που ονομάζουμε ισλαμική τέχνη από τον 3ο αι. μ.Χ. περίπου έως τον 7ο αι. μ.Χ. - θάνατος του Μωάμεθ - κήρυκας του Ισλάμ.

2. Ορθόδοξοι Χαλίφες - Ομαϊάδες.

Μία σύντομη, αλλά εκρηκτική και καθοριστική, περίοδος με πλήθος ανοιχτών ζητημάτων, αλλά και στενής συνάφειας με την ελληνορωμαϊκή υλική και πνευματική

οικουμένη που διήρκεσε μόλις εκατό (πλην όμως καθοριστικά) χρόνια, από τα μέσα του 7ου αι. μ.Χ. έως τα μέσα του 8ου αι. μ.Χ., με μία ξαφνική και αιματηρή πτώση και μία απροσδόκητη αναβίωση στην Ισπανία.

Δεύτερη θεματική

1. Αββασίδες.

Από το 750 έως την πτώση της Βαγδάτης στα χέρια των Μογγόλων, παρά την συρρίκνωση της πραγματικής τους εξουσίας και την αμφισβήτηση της πνευματικής τους επικυριαρχίας επί των μουσουλμάνων πιστών, διαμορφώθηκε η κλασική εποχή στις τέχνες του Ισλάμ και φυσικά και στην Αρχιτεκτονική. Έτσι λοιπόν, Βαγδάτη και Σαμάρρα δίνουν νέες καλλιτεχνικές κατευθύνσεις για ολόκληρο τον ισλαμικό κόσμο πάνω στις ήδη θεμελιωμένες δομές.

2. Ιράν-Κεντρική Ασία.

Πολύ σύντομα θα παρουσιαστούν τα σημαντικότερα και καθοριστικότερα μνημεία της εποχής των Μογγόλων. Η Σαμαρκάνδη γίνεται το χωνευτήρι των διαφόρων μεμονωμένων τάσεων και κατευθύνσεων, τεχνολογιών και τεχνικών, ενώ αναμειγνύονται τα καλλιτεχνικά ύφη από όλες τις γωνιές της μογγολικής επικράτειας με θαυμαστά αποτελέσματα.

Τρίτη θεματική

1. Φατιμίδες.

Η πρώτη σιιτική δυναστεία με αξιώσεις οικουμενικές δίνει νέα έκφραση στις τέχνες συνολικά, εγκαινιάζει μία νέα εποχή και φυσικά την Αρχιτεκτονική της. Ποιός δεν γνωρίζει το μεγαλύτερο καθίδρυμά τους, την πόλη του Καΐρου και το αλ-Αζχαρ;

2. Μαμελούκοι.

Η Αίγυπτος επιστρέφει με τον Σαλαδίνο στο σουννιτικό Ισλάμ και η δυναστεία του ακολουθείται από τους στρατιώτες-δούλους, τους Μαμελούκους. Τουρκογενείς και Καυκάσιοι στην καταγωγή, καθιερώνουν με την δυναστεία τους τις νέες αισθητικές μορφές που άρχισαν να διαμορφώνονται νωρίτερα, αλλά συγχρόνως τις αναπτύσσουν τόσο ως προς την κλίμακα όσο και ως προς την πρωτοτυπία της ανασύνθεσης των προϋπαρχουσών δομών.

Τέταρτη θεματική

1. Σελτζούκοι - Εμιράτα.

Από τους Μεγάλους Σελτζούκους του Ιράν στο Σουλτανάτο της Ρωμανίας. Η ντόπια αρχιτεκτονική και τεχνική της Μικράς Ασίας, αναπτύσσει πλέον τον δικό της ισλαμικό χαρακτήρα. Ιρανικά και Μαμελουκικά στοιχεία, μαζί με βυζαντινά, αρμενικά και γεωργιανά, αρχίζουν να ομογενοποιούνται σε νέες χρήσεις και νέες παραλλαγές, με σαφείς αισθητικές επιλογές και πρότυπα άλλοτε ξεκάθαρα και άλλοτε ασαφή. Η διάλυση που επιφέρουν οι Μογγόλοι δημιουργεί την μεταβατική περίοδο των εμιράτων. Ύφος εκλεκτικό, ή μάλλον πειραματικό, αρχίζει να δίνει τα πρώτα γονίδια του πρώιμου και κλασικού οθωμανικού ύφους.

2. Εμιράτα - Οθωμανοί.

Από ένα εμιράτο μεταξύ πολλών, το Οθωμανικό επεκτείνεται σταδιακά τόσο εις βάρος των χριστιανικών ηγεμονιών όσο και των ισλαμικών. Αποβάλλει σιγά-σιγά τον επαρχιακό χαρακτήρα του, και επιδιώκει συνειδητά να δημιουργήσει ένα αυτοκρατορικό-οικουμενικό αρχιτεκτονικό ύφος, με πλήρη συνείδηση της «οθωμανικότητας». Από τον 16ο αι. και μετά αυτό είναι πραγματικότητα, ώστε πλέον η οθωμανική κυριαρχία να είναι ορατή

απλώς και μόνο από την μορφή του τζαμιού της πόλης, ακόμη και στις χώρες με μακρά και υψηλή παράδοση στην Αρχιτεκτονική, όπως η Αίγυπτος, η Συρία ή το Ιράκ.

- **Αναστασία Γιαγκάκη, *Εφυαλωμένη κεραμεική από τη Δύση στον ελλαδικό χώρο, 13ος-17ος αι.***

Κεντρικός άξονας του σεμιναρίου είναι – με βάση τα δημοσιευμένα αρχαιολογικά δεδομένα από ποικίλες θέσεις του ελλαδικού χώρου – να παρουσιαστούν αναλυτικά οι κατηγορίες εφυαλωμένης κεραμεικής που έχουν εισαχθεί σε αυτή την περιοχή από περιοχές της δυτικής Μεσογείου από τον 13ο μέχρι και τον 17ο αι. Αναλύονται τα βασικά γνωρίσματα της κάθε κατηγορίας (κεραμεικό σώμα, σχήμα, διακόσμηση, προέλευση).

- **Σπύρος Γκούνης - Σέργιος Μοσχονάς, *Εφευρέσεις και Ανακαλύψεις στη δυτική Ευρώπη κατά τον όψιμο Μεσαίωνα***

Θα εξεταστούν ζητήματα σχετικά με τις σημαντικότερες εφευρέσεις και ανακαλύψεις της όψιμης Μεσαιωνικής περιόδου (1200-1500) και το πώς αυτές χρησιμοποιήθηκαν στην καθημερινή ζωή, στην αγροτική οικονομία, στο εμπόριο, στη χαρτογραφία και τη ναυσιπλοΐα.

- **Δημήτρης Δημητρόπουλος - Μαρία Λεοντσίνη - Αγγελική Πανοπούλου, *Πηγές για το φυσικό και παραγωγικό περιβάλλον στον ελληνικό χώρο (5ος-18ος αι.). Η εκμετάλλευση της πανίδας***

Στη διάρκεια του μαθήματος θα μελετηθούν διεξοδικά οι πηγές (ιστοριογραφία, επιστολογραφία, νομοθεσία, συμβολαιογραφικές πράξεις, κ.ά.), που αναφέρονται στη χερσαία και θαλάσσια πανίδα του ελληνικού χώρου από το Βυζάντιο ως και τα νεότερα χρόνια. Οι θεματικοί άξονες των μαθημάτων θα είναι α) ο χώρος (θάλασσα, παράκτιοι υγρότοποι, καλλιεργημένα, άγονα ή ορεινά εδάφη) σε σχέση με την πανίδα β) οι τρόποι εκμετάλλευσης της πανίδας από τον άνθρωπο (κτηνοτροφία, κυνήγι, αλιεία), γ) η επίδραση των ανθρώπινων διατροφικών συνηθειών στην πανίδα και δ) τα μέτρα προστασίας της πανίδας από τις εκάστοτε αρχές.

- **Γεώργιος Καρδαράς, *Το Βυζάντιο και οι βόρειοι γείτονες την εποχή του Ιουστινιανού (527-565)***

Στο μάθημα γίνεται αναφορά στις προσπάθειες του αυτοκράτορα Ιουστινιανού να αντιμετωπίσει με στρατιωτικά ή διπλωματικά μέσα τους σλαβικούς και νομαδικούς λαούς βορείως του συνόρου στον Κάτω Δούναβη, οι οποίοι διενεργούσαν επιδρομές στο εσωτερικό της Βαλκανικής. Με άξονα την υπεράσπιση αυτού του συνόρου από τον Ιουστινιανό, εξετάζονται οι σχέσεις με τους πρώιμους Σλάβους (Σκλαβηνούς και Άντες), τα πρώιμα βουλγαρικά φύλα και τους Αβάρους για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Μεταξύ άλλων, επισημαίνονται το οικοδομικό πρόγραμμα του Ιουστινιανού για την οχύρωση της περιοχής, οι διπλωματικές μέθοδοι που ακολούθησε, η ένταξη Σλάβων ή νομάδων στον βυζαντινό στρατό κ.ά.

- **Στέφανος Κορδώσης, *Ιστορία των τουρκικών εθνών στους Μέσους Χρόνους (από την ύστερη Αρχαιότητα μέχρι τη μογγολική κατάκτηση)***

Σκοπός των τεσσάρων διαλέξεων είναι να εισαγάγει τους συμμετέχοντες στη μεσαιωνική ιστορία των τουρκικών εθνών, αναδεικνύοντας την ιστορική, πολιτική και πολιτισμική τους ετερότητα, αλλά και την αλληλεπίδρασή τους με τους εδραίους πολιτισμούς της Κίνας, Περσίας (και αργότερα Χαλιφάτου) και Βυζαντίου. Τα τουρκικά έθνη ήταν (και μερικά από αυτά ακόμη είναι) νομαδικά έθνη που κατοικούσαν στην ευρασιατική στέπα. Αποτέλεσαν ένα από τα συστατικά στοιχεία της διαδικασίας δημιουργίας των σύγχρονων εθνών, τόσο στην Άπω Ανατολή όσο και στην «Άπω» Δύση (ανατολική και κεντρική Ευρώπη) και φυσικά και στον ενδιάμεσο χώρο (Κεντρική Ασία). Αν και ανήκουν στην ίδια γλωσσική υπο-κατηγορία εθνών που ομιλούν κοντινές γλώσσες (τουρκικές γλώσσες) της οικογένειας των Αλταϊκών γλωσσών, κάθε ένα από αυτά έχει ξεχωριστή ιστορία και σημασία στο ιστορικό γίνεσθαι.

Πρώτη διάλεξη - εισαγωγικά (τουρκικά έθνη-νομαδικές κοινωνίες)

- Τα τουρκικά έθνη σήμερα (εθνώνυμα, κράτη, εθνότητες, χάρτες).
- Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τουρκικών εθνών (συγκολλητικές γλώσσες, νομαδικός βίος μέχρι τον 19ο αιώνα, Ισλάμ και σαμανισμός).
- Βασικές γλωσσικές υποκατηγορίες των τουρκικών εθνών με βάση τη σύγχρονη Τουρκολογία.
- Νομαδικά έθνη και εδραίες κοινωνίες στην Ευρασία κατά τον Μεσαίωνα· ο ρόλος τους στα εμπορικά δίκτυα.
- Το πρόβλημα των πηγών σχετικά με τα νομαδικά έθνη.
- Βασικές πολιτικές έννοιες των νομαδικών εθνών.
- Η δομή μιας νομαδικής αυτοκρατορίας (το παράδειγμα των Ούννων, Τούρκων).
- Το εθνώνυμο «Τούρκοι», οι διαστάσεις του και οι τρόποι με τους οποίους χρησιμοποιείται σήμερα από σύγχρονες γλώσσες (συγκριτική μελέτη ανάμεσα στα Ελληνικά, Τουρκικά, Αγγλικά, Ρωσικά, Κινεζικά).
- Η ιστορική πορεία του εθνωνύμου «Τούρκοι» (ένα περίγραμμα).
- Τα τουρκικά έθνη πριν την εμφάνιση του εθνωνύμου «Τούρκοι».
- Πρώτα τουρκικά έθνη στην Άπω Ανατολή - Υποθέσεις, πηγές (αυτοκρατορία Χιδονγκά και Tabgač)
- Πρώτα τουρκικά έθνη στη Δύση - Υποθέσεις, πηγές (οι Ούννοι, τα Ογουρικά έθνη).

Δεύτερη διάλεξη - Το πρώτο και δεύτερο τουρκικό χανάτο (552-661 και 680-744)

Περίγραμμα ιστορίας και σχέσεις με το Βυζάντιο, την Κίνα και την Περσία.

- Πηγές (επιγραφή Bogut, επιγραφές Όρχον: επιτύμβιες στήλες, κινεζικά, βυζαντινά, αραβικά και αρμενικά χρονικά).
- Τα «ρουνικά» των επιγραφών του Όρχον (θεωρίες προέλευσης).
- Ο κόσμος της στέπας την εποχή της εμφάνισης των Τούρκων.
- Η επανεμφάνιση των Τούρκων στις αρχές της δεκαετίας του 680 και η ισχυροποίησή τους στη Μογγολία.
- Απαρχές πολέμων Ογούζων, Κιργίζων, Τατάρων και Τούρκων.
- 744. Πτώση του δεύτερου χανάτου των Τούρκων υπό τα συνδυασμένα χτυπήματα Ογούζων και Κιργίζων. Μετανάστευση των Ογούζων στα νότια της Μογγολίας.

Τρίτη διάλεξη - Τα τουρκικά έθνη μετά την πτώση του τουρκικού χανάτου (744)

- Άπω Ανατολή/Κίνα: Dokuz Oğuz - Ουιγούροι. Κινεζικές, Ισλαμικές και Ουιγουρικές

πηγές.

- Κεντρική Ασία: α) Ταρντούς: Μάχες ενάντια στο Ισλάμ· β) Οğuz - τα Ογουζικά έθνη στην Κεντρική Ασία. Μερικές παρατηρήσεις στο εθνώνυμο· γ) Καρλούκοι: Σύμμαχοι με το Ισλάμ στη μάχη του 751 στο Talas ενάντια στην Κίνα· δ) Τουρκικά έθνη και Ισλάμ: Οι πρώτες τουρκικές ισλαμικές δυναστείες (Γαζναβίδες, Καρα Χανίδες, Ιλκχανίδες).
- Δύση/Ανατολική Ευρώπη: Η άνοδος των Ογουρικών εθνών· Βούλγαροι και Χάζαροι. Εστίαση στην ιστορία των Χαζάρων και στη σημασία τους για τους Βυζαντινούς.
- Κατάρρευση των Χαζάρων: Οι Πετσενέγκοι, οι Ούζοι και οι Κιπτσάκοι στα Βαλκάνια και στα Βυζαντινά σύνορα.

Τέταρτη διάλεξη - Τα τουρκικά έθνη πριν και κατά τη διάρκεια της Μογγολικής κατάκτησης

- Σύντομο περίγραμμα της ιστορίας της Μογγολικής Αυτοκρατορίας.
- Οι Ουιγούροι και οι Μογγόλοι.
- Παρατηρήσεις στο εθνώνυμο Τάταροι.
- Κιπτσάκοι και Χρυσή Ορδή.
- Τα τουρκικά έθνη ανάμεσα στο νομαδικό σαμανικό κόσμο και στον εδραίο μονοθεϊστικό κόσμο.
- Η Μογγολική αυτοκρατορία ως μήτρα εθνών: Η εμφάνιση των πρώτων σπερμάτων των σύγχρονων τουρκικών εθνοτήτων και εθνικοτήτων.
- Γενική συζήτηση-σχόλια και παρατηρήσεις.

• **Στέλιος Λαμπάκης, *Από τον χειρόγραφο κώδικα στο έντυπο βιβλίο. Στοιχεία Κωδικολογίας, εκδοτικής και κριτικής του κειμένου***

- Ορισμοί και αντικείμενο.
- Συγκλίσεις και αποκλίσεις Κωδικολογίας και Παλαιογραφίας.
- Οι σύγχρονοι κατάλογοι χειρογράφων κωδίκων.
- Από το χειρόγραφο στο έντυπο βιβλίο και στα e-books.
- Μεθοδολογία και προβλήματα της εκδοτικής πρακτικής και της κριτικής του κειμένου.

• **Μαρία Λεοντσίνη - Δημήτρης Δημητρόπουλος - Αγγελική Πανοπούλου, *Πηγές για το φυσικό και παραγωγικό περιβάλλον στον ελληνικό χώρο (5ος-18ος αι.). Η εκμετάλλευση της πανίδας***

(βλ. Δημήτρης Δημητρόπουλος - Μαρία Λεοντσίνη - Αγγελική Πανοπούλου)

• **Τηλέμαχος Λουγγής, *Το Βυζάντιο και η δημιουργία των ευρωπαϊκών κρατών. Ιδεολογία και διπλωματία***

Η Ύστερη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και η έννοια του εξωτερικού. Η διττή έννοια της συνθήκης και του foedus. Τα βαρβαρικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης, ο Χριστιανισμός η νέα πολιτική κατάσταση και οι κοινωνικές συνθήκες. Η αντίστοιχη κατάσταση στην τότε Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Ο βαθμιαίος σχηματισμός ενός πολιτικού προγράμματος και οι πολιτικοί και κοινωνικοί φορείς του. Οι αιρέσεις και ο αντίκτυπός τους. Η επιχείρηση ανακατάληψης της Δύσης (reconquista) επί Ιουστινιανού. Οι

μεταπτώσεις της πολιτικής ιδεολογίας στο Βυζάντιο. Η προοδευτική επιδίωξη και η επίτευξη πολιτικής ισότητας από τη Δύση. Πάπας και αυτοκράτορες στην Ανατολή και στη Δύση. Ο δέκατος μ.Χ. αιώνας ως παρακμή της Παπωσύνης και η ανόρθωση τον 11ο αιώνα. Η βυζαντινή αποχώρηση από τη Δύση.

Το μάθημα θα συνοδεύεται από αποσπάσματα διαφόρων μεσαιωνικών κειμένων, ελληνικών και λατινικών, καθώς και από 5-6 χάρτες.

- **Ευαγγελινή Μάρκου, *Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική***

Το σεμιναριακό μάθημα με θέμα «Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική» απευθύνεται σε όσους επιθυμούν μια πρώτη επαφή με την επιστήμη της Νομισματικής των αρχαϊκών, κλασικών και ελληνοιστικών χρόνων (6ος - 1ος αι. π.Χ.).

Στο πλαίσιο των μαθημάτων θα παρουσιαστούν η εμφάνιση και η διάχυση του κερατοφόρου νομίσματος (απαρχές νομίσματος, ιστορικές πηγές, σταθμητικοί κανόνες, νομισματική κυκλοφορία, εικονογραφία, ενδεικτικές νομισματοκοπίες πόλεων, βασιλέων και κοινών), καθώς και η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στη νομισματική επιστήμη (νομισματική και διαδίκτυο, ψηφιοποίηση ιδιωτικών και δημόσιων συλλογών, εκπαιδευτικές εφαρμογές με θέμα το νόμισμα, αρχαία νομισμάτων κτλ).

Το αναλυτικό διάγραμμα της δομής των μαθημάτων καθώς και η σχετική βιβλιογραφία θα κοινοποιηθούν στους φοιτητές στο πρώτο μάθημα.

- **Νίκος Μελβάνι, *Βυζαντινή Επιγραφική***

Το μάθημα θα είναι μία γενική εισαγωγή στη μεθοδολογία της προσέγγισης επιγραφών της βυζαντινής περιόδου, από τον 4ο μέχρι το 15ο αι., με σύντομη αναφορά και στην πρώιμη μεταβυζαντινή περίοδο. Πρόκειται για επιγραφές στην ελληνική γλώσσα (με ελάχιστες εξαιρέσεις) από διάφορες περιοχές του βυζαντινού κόσμου, συνήθως μέσα σε βυζαντινές εκκλησίες και μοναστήρια, αλλά θα αναλυθούν και περιπτώσεις επιγραφών από κοσμικά κτίρια και οχυρώσεις, καθώς και επιγραφές σε εικόνες και σε έργα μικροτεχνίας. Θα προηγηθεί μία γενική εισαγωγή στην προβληματική των επιγραφών: ταξινόμηση σε κατηγορίες, θέση και ρόλος στα μνημεία, μεθοδολογικά προβλήματα, φιλολογικές και γλωσσικές παράμετροι, παρουσίαση βασικής βιβλιογραφίας. Τα περισσότερα μαθήματα θα είναι αφιερωμένα στην πρακτική άσκηση μέσα από την ανάγνωση βυζαντινών επιγραφών από διάφορες περιόδους της βυζαντινής ιστορίας και από διάφορων ειδών μνημεία (κάθε μάθημα θα καλύπτει μια συγκεκριμένη περίοδο). Η γραφή, η γλώσσα, η χρονολόγηση και η ερμηνεία των κειμένων θα αποτελούν βασικά στοιχεία στην προσέγγιση, ενώ θα γίνονται συσχετισμοί και με άλλα στοιχεία που συνοδεύουν τις επιγραφές, όπως μονογράμματα, προσωπογραφίες, σύμβολα, εμβλήματα, καθώς και αρχαιολογικά δεδομένα και αφηγηματικές πηγές. Στο τέλος θα γίνει μια εισαγωγή στη μεθοδολογία έκδοσης βυζαντινών επιγραφών, με αναφορές και στην ηλεκτρονική τεκμηρίωση.

- **Ζήσης Μελισσάκης, *Ελληνική Παλαιογραφία***

Η εξέλιξη της ελληνικής γραφής, κυρίως μέσα από τα χειρόγραφα βιβλία, από τον 4ο π.Χ. αι. έως την πλήρη επικράτηση του εντύπου στις αρχές του 19ου. Δίνεται έμφαση στη μικρογράμματη γραφή, που από τον 9ο αι. αντικαθιστά τη μεγαλογράμματη και στην

οποία είναι γραμμένα τα περισσότερα σωζόμενα χειρόγραφα. Το καθαρά θεωρητικό μέρος του μαθήματος συμπληρώνεται από πολλές ασκήσεις ανάγνωσης χειρογράφων, με στόχο την εξοικείωση των διδασκομένων με τις ιδιομορφίες και τις μεταβολές του ελληνικού βυζαντινού αλφάβητου.

- **Γεράσιμος Μέρμανος - Γιάννης Στόγιας, *Θέματα από την ιστορία του χρήματος***

Αντικείμενο των παρουσιάσεων αποτελεί σειρά θεματικών που εντάσσονται σε ένα ευρύ χρονικό φάσμα εκτεινόμενο από τις πρόδρομες μορφές χρήματος έως τις χρηματοπιστωτικές πρακτικές της Αναγέννησης, με επίκεντρο την ελληνο-ρωμαϊκή Αρχαιότητα και το Βυζάντιο. Ενδεικτικά στην επιχειρούμενη επισκόπηση θα γίνει πραγματεύση ζητημάτων όπως:

- η έννοια του (κερματομόρφου) χρήματος, φιλοσοφικές αντιλήψεις και κοινωνικές πρακτικές
- *realia* και μαρτυρίες για εκφάνσεις της διαχείρισης του χρήματος στην Αρχαιότητα
- πρακτικές κιβδηλείας και κρατικοί μηχανισμοί ελέγχου
- απόψεις των Πατέρων της Εκκλησίας για το χρήμα
- παραγωγικές και «μη παραγωγικές» επενδύσεις στο Βυζάντιο
- επιπτώσεις της ρευστότητας και της έλλειψης ρευστότητας του χρήματος

- **Αικατερίνη Μήτσιου, *Γυναικείος Μοναχισμός στο ύστερο Βυζάντιο. Οικονομικές, κοινωνικές και ιδεολογικές προσεγγίσεις***

Στο επίκεντρο του σεμιναρίου βρίσκεται ο γυναικείος μοναχισμός σε μια κρίσιμη για το Βυζάντιο περίοδο (13ος-15ος αιώνας). Οι τρεις τελευταίοι αιώνες ορίζονται από δύο αλώσεις της Κωνσταντινούπολης, αλλά και από σημαντικότερες οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες, οι οποίες δεν άφησαν ανεπηρέαστο το μοναχισμό. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στο γυναικείο μοναχισμό, παρατηρούνται ενδιαφέρουσες εξελίξεις σε θέματα ίδρυσης και ανακαίνισης μονών από μέλη της βυζαντινής αριστοκρατίας. Επίσης, ένας σημαντικός αριθμός γραπτών και αρχαιολογικών πηγών τεκμηριώνουν θέματα όπως η ευσέβεια των μοναστηρίων, το πνευματικό τους επίπεδο αλλά και οι απεικονίσεις τους στην τέχνη.

Μετά από μια σύντομη παρουσίαση της εμφάνισης και εξέλιξης του γυναικείου μοναχισμού, τα μαθήματα θα απευθύνουν ερωτήματα που σχετίζονται με την επιβίωση, συρρίκνωση ή επαναπροσδιορισμό του γυναικείου μοναχισμού μετά από την πολιτική κατάρρευση του 1204. Στη συνέχεια, θα εστιάσουμε στις πηγές εκείνες που δια φωτίζουν τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα της ίδρυσης, ανακαίνισης αλλά και της μετέπειτα επιβίωσης των γυναικείων μονών. Τέλος, θα παρουσιαστούν οι αρχαιολογικές μαρτυρίες της γυναικείας μοναστικής παρουσίας σε δεδομένους γεωγραφικούς χώρους.

- **Νίκος Γ. Μοσχονάς, *Λατινική Παλαιογραφία***

Έπειτα από σύντομη εισαγωγή στην εξέλιξη της λατινικής γραφής θα εξεταστούν αναλυτικότερα οι τύποι της μεσαιωνικής γοτθικής γραφής και συγκεκριμένα η γραφή βιβλίων (*scriptura libraria*), η ποικιλία των γραφών γραμματείας (*scriptura documentaria*), η

νοταριακή γραφή και οι τύποι γραφής ειδικών κατηγοριών (επιγραφική, εμπορική, ιδιωτική γραφή).

- **Νίκος Γ. Μοσχονάς, *Οι αιρέσεις κατά τον όψιμο Μεσαίωνα***

Συνεχίζοντας την προσέγγιση του δυτικού Μεσαίωνα στο πεδίο των αιρέσεων και έπειτα απο την εξέταση των αιρετικών κινήματων κατα την πρώιμη και μέση μεσαιωνική περίοδο κατα το προηγούμενο ακαδημαϊκό έτος θα εξεταστούν φέτος τα κυριότερα αιρετικά ρεύματα και κινήματα που αναδύθηκαν στις χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης. Στόχος των κινήματων αυτών ήταν η επιστροφή στην πραγματικότητα της αποστολικής εκκλησίας με την αναθεώρηση ή αναίρεση της εκκλησιαστικής παράδοσης και την κάθαρση του εκκλησιαστικού βίου με μόνο κανόνα την ευαγγελική διδασκαλία. Το αποτέλεσμα ήταν η αμετάκλητη διάσπαση της ενότητας της δυτικής χριστιανοσύνης και ο κατακερματισμός του χριστιανικού κόσμου που αμφισβητώντας την αυθεντία της ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ερμήνευε πλέον ελεύθερα αλλά και συχνά αυθαίρετα τα ευαγγελικά κηρύγματα. Οι τάσεις αποκατάστασης της ενότητας, όπου εκδηλώθηκαν, δεν τελεσφόρησαν.

- **Σέργιος Μοσχονάς - Σπύρος Γκούνης, *Εφευρέσεις και ανακαλύψεις στη δυτική Ευρώπη κατά τον όψιμο Μεσαίωνα***

(βλ. Σπύρος Γκούνης - Σέργιος Μοσχονάς)

- **Μάριος Μπλέτας, *Εραλδική***

Εραλδική είναι ο βοηθητικός της Ιστορίας κλάδος που μελετά τα οικοσήματα. Μιλάμε για τη Δυτική Ευρώπη στη διάρκεια του Μεσαίωνα και επικεντρωνόμαστε σ' αυτήν, αφήνοντας έξω από τη θεώρησή μας άλλες μορφές χρήσης εμβλημάτων σε άλλες περιοχές και περιόδους. Στη μεσαιωνική Ευρώπη και στις συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες (φεουδαρχία, αυστηρή κοινωνική ιεραρχία, διακυβέρνηση από τους έχοντες την ικανότητα να φέρουν όπλα) αναπτύχθηκε ένα σύστημα, στο οποίο οι κοινωνικά εξέχοντες διακρίνονταν από κάποια παράσταση που υιοθετούσαν ως έμβλημα προσωπικό, αναλλοίωτο και κληρονομητό. Ο κόσμος των οικοσήμων αντικατόπτριζε έναν κόσμο της φαντασίας συμβολικό, πολύχρωμο και παιγνιώδη, και ήταν το εργαλείο με το οποίο η εξουσία εξέπεμπε τα μηνύματα της ισχύος της. Στην πραγματικότητα η περιδιάβαση στον κόσμο αυτό είναι μια περιδιάβαση στην (πολιτική) ιστορία αλλά και στην αισθητική και τον πολιτισμό της μεσαιωνικής Ευρώπης.

- **Σταμάτης Μπουσές, *Παπυρολογία***

Η ελληνική Παπυρολογία συμβάλλει στην ανασύσταση του παρελθόντος της κοινωνίας, η οποία αναπτύσσεται εντός του ειδικότερου γεωγραφικού και ιστορικού χώρου των Ελλήνων της Αιγύπτου.

Τα μαθήματα αποτελούν *Εισαγωγή* στην εν λόγω επιστήμη και στρέφονται προς τη μελέτη των φιλολογικών και των μη φιλολογικών παπύρων ενός ευρέος χρονικού φάσματος, το οποίο καλύπτει όλους σχεδόν τους αιώνες (4ος π.Χ. - 8ος μ.Χ.) της ελληνικής παρουσίας στην Αίγυπτο. Η εξοικείωση με τους παπύρους ως φορείς κειμένων και με τα *instrumenta* της Παπυρολογίας καθώς και η ερμηνεία των κειμένων καθορίζονται ως βασικοί στόχοι. Ο τελικός στόχος είναι η γενικότερη θεώρηση της Παπυρολογίας και των ιδιαιτεροτήτων της και η σαφής, αν και σύντομη, περισκόπηση των κοινωνικών, εθνικών, πολιτικών και πολιτισμικών παραμέτρων που την προσδιορίζουν.

- **Γιόρκα Νικολάου, *Βυζαντινή Νομισματική***

Το νόμισμα ως χρήμα και ως αντικείμενο θα εξετασθεί καθ' όλη την χιλιόχρονη ιστορική πορεία της βυζαντινής αυτοκρατορίας, επιμένοντας, ιδιαίτερα, στο τριμεταλλικό νομισματικό σύστημα, τις ισοτιμίες των νομισμάτων, την αγοραστική αξία, την ποικίλη εικονογραφία των νομισματικών τύπων και την έκφραση της βυζαντινής αυτοκρατορικής ιδεολογίας μέσω του νομίσματος. Επίσης, σύντομα θα παρουσιαστούν οι τεχνικές παραγωγής, στοιχεία για την οργάνωση, τον έλεγχο και την διοίκηση των νομισματοκοπειών στον βυζαντινό κόσμο.

- **Γιόρκα Νικολάου, *Βυζαντινή Σφραγιστική***

Αντικείμενο μελέτης της Σφραγιστικής είναι οι σφραγίδες και κατά κύριο λόγο τα μολυβδόβουλλα, οι μολύβδινες σφραγίδες. Η Σφραγιστική, συγγενής με τη Νομισματική, αποτελεί αυτόνομη επιστήμη, που αναπτύχθηκε από τα τέλη του 19ου αι. Τα μολυβδόβουλλα, οι μολύβδινες *σφραγίδες* ή *βούλλες*, που εξασφάλιζαν το απόρρητο και πιστοποιούσαν την αυθεντικότητα της ιδιωτικής αλληλογραφίας, αλλά και των επισήμων εγγράφων, χρησιμοποιήθηκαν ευρύτατα στο Βυζάντιο από όλες τις κοινωνικές και επαγγελματικές τάξεις. Μολύβδινες βούλλες σφράγιζαν την αλληλογραφία -ιδιωτική και υπηρεσιακή- κάθε είδους κεντρικών ή επαρχιακών, κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων, αλλά και απλών ιδιωτών. Επίσης, τα μολυβδόβουλλα επιβεβαίωναν το γνήσιο της υπογραφής του αποστολέα, καθώς πολλές φορές αυτή καθεαυτή η υπογραφή παραλείπονταν. Τέλος, με μολύβδινες βούλλες σφραγίζονταν δέματα εμπορευμάτων, κατά κύριο λόγο μονοπωλιακών ειδών, που προορίζονταν για εξωτερικό εμπόριο και περνούσαν από τελωνειακό έλεγχο.

Οι βυζαντινές βούλλες ως ψηφίδες συνθέτουν ένα πολύχρωμο σκηνικό και συνιστούν ανοικτό βιβλίο πληροφόρησης για το βίο και τον πολιτισμό των βυζαντινών ανθρώπων, καθώς το Βυζάντιο αποτελούσε την πεμπτουσία της γραφειοκρατίας, αλλά και της ιδιωτικής επιστολογραφίας, μια και η αλληλογραφία ήταν η κυρίαρχη μορφή επικοινωνίας. Και βέβαια, οι επιγραφές και οι παραστάσεις των μολυβδοβούλλων αποκαλύπτουν μίαν ακόμη πτυχή της βαθιάς θρησκευτικής πίστης των βυζαντινών. Οι εικονογραφικές και επιγραφικές επιλογές σε αυτά καθορίζονται από τον τρόπο του σκέπτεσθαι του ίδιου του βυζαντινού ανθρώπου, που διαποτίζεται από θεοκρατικές αντιλήψεις. Όποιος και αν είναι ο κάτοχος της βούλλας, είναι, όπως όλοι οι βυζαντινοί, μέλος μίας κοινωνίας που διαπνέεται από το έλεω Θεού δόγμα. Με αυτή την αντίληψη διακινεί την αλληλογραφία του και τελικά τον εαυτό του, τους τίτλους, τα αξιώματά του και κάποτε τις φιλοδοξίες και τις επιδιώξεις του.

Στο μάθημα εξετάζονται:

- Η κατασκευή και η χρήση της μολύβδινης βούλλας
- Η Γλώσσα και οι Επιγραφές των μολυβδοβούλλων
- Οι Αυτοκρατορικές βούλλες και η αυτοκρατορική Γραμματεία
- Η Διοίκηση
- Στοιχεία της εικονογραφίας των μολυβδοβούλλων
- Στοιχεία χρονολόγησης βυζαντινών μολυβδοβούλλων
- Επίσης, στο μάθημα δίνεται στους ενδιαφερόμενους μικρή σεμιναριακή εργασία

• **Γιάννης Νίκου, *Πόλη και ιερά στην ελληνική Αρχαιότητα***

Η πόλις και το ιερόν υπήρξαν θεμελιώδη στοιχεία του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Οι διάφορες οργανωμένες πολιτικές κοινότητες, νοούμενες άλλοτε ως απλοί οικισμοί ή σύνολα εγκαταστάσεων και άλλοτε λαμβάνοντας την μορφή «πόλεων-κρατών», «εθνών», είτε «κοινών», και τα ποικίλα ιερά, μικρά ή μεγάλα, υπαίθρια ή μη, αστικά ή αγροτικά, κεντρικά ή περιφερειακά, τοπικά ή πανελλήνια, αποτέλεσαν δεσπόζοντες πολυδιάστατους πυρήνες ζωής και δράσης στο αρχαιοελληνικό γίγνεσθαι. Η γένεση και η ανάπτυξή τους σε συνάρτηση με τις εκάστοτε χωροχρονικές συντεταγμένες και κοινωνικοπολιτικές δυναμικές καθόρισε σε ύψιστο βαθμό την διαμόρφωση του ιστορικού τοπίου και του πολιτισμικού περιβάλλοντος του ελληνικού χώρου εν γένει. Σκοπός του σεμιναρίου είναι να φωτίσει και να διερευνήσει μερικές από τις σημαντικότερες πτυχές της παράλληλης πορείας και της σχέσης μεταξύ πόλεων και ιερών από την Προϊστορική Εποχή έως τους Ελληνιστικούς Χρόνους μέσα από το πρίσμα της αρχιτεκτονικής τους εξέλιξης στην διαδρομή δώδεκα και πλέον αιώνων.

• **Αγγελική Πανοπούλου - Δημήτρης Δημητρόπουλος - Μαρία Λεοντσίνη, *Πηγές για το φυσικό και παραγωγικό περιβάλλον στον ελληνικό χώρο (5ος-18ος αι.). Η εκμετάλλευση της πανίδας***

(βλ. Δημήτρης Δημητρόπουλος - Μαρία Λεοντσίνη - Αγγελική Πανοπούλου)

• **Έφη Ράγια, *Κοινωνία, κοινωνική θέση και κοινωνικές ομάδες στο Βυζάντιο. Θεωρητικές προσεγγίσεις (6ος-12ος αι.)***

Πέρα από τις κυρίαρχες ομάδες των μισθοδοτούμενων του Βυζαντινού Κράτους, το πλήθος των υπηκόων του Βυζαντίου παρέμενε ασαφώς καθορισμένο. Το Βυζάντιο αποτελεί τη συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, και οι αντιλήψεις που υπήρχαν για την «κοινωνία» και την «κοινωνική θέση» των ατόμων καθορίζονταν τόσο από την κυρίαρχη αρχαιοελληνική σκέψη, όσο και από τους αντικειμενικά κοινωνικούς ρωμαϊκούς διαχωρισμούς. Το Βυζάντιο όμως θα ξεπεράσει το ρωμαϊκό του παρελθόν και θα κάνει αποφασιστικά βήματα για να γίνει ένα «σύγχρονο» κράτος, όπου όλοι οι υπήκοοι εντάσσονται στην προστασία του –μία διαδικασία που διήρκεσε αιώνες.

Το σεμινάριο θα εξετάσει το θεωρητικό υπόβαθρο των παραμέτρων που επηρέασαν την κοινωνική εξέλιξη του Βυζαντίου, καθώς και τη θέση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και τις αντιλήψεις που υπήρχαν γι' αυτές. Κατά τη διάρκειά του θα εξεταστούν

κείμενα που αποκαλύπτουν στοιχεία για την κοινωνία και την «κοινωνική θέση» των ανθρώπων κατά τη βυζαντινή εποχή.

- **Paolo Daniele Scirpo, *Αρχαιολογία της Σικελίας. Γλυπτική***

Στόχος του σεμιναρίου είναι η εισαγωγή στην αρχαιολογία της Σικελίας από την Αρχαϊκή έως την Ελληνιστική περίοδο (8ος-3ος αιώνας π.Χ.), εστιάζοντας την προσοχή των διδασκομένων στη συνεισφορά των Σικελιωτών στην εξέλιξη της ελληνικής γλυπτικής. Στη σύντομη επισκόπηση αυτή των έργων, που, βάσει διαφόρων υλικών, κατηγοριοποιούνται σε «ομάδες» (μνημειακή, μικροπλαστική, κοροπλαστική, διακοσμητική κτλ.), θα δοθεί ειδική έμφαση στις σημαντικότερες εκφράσεις των σικελιωτικών εργαστηρίων (Ακράγας, Γέλα, Ιμέρα, Σελινούς, Συρακούσαι).

- Μάθημα 1ο. Το γεωγραφικό πλαίσιο του νησιού στη λεκάνη της Μεσογείου, οι αυτόχθονοι λαοί και η ιστορική εξέλιξη της ελληνικής ταυτότητάς του, βάσει των αρχαιολογικών και φιλολογικών πηγών από τον Όμηρο έως τον Θεόκριτο.
- Μάθημα 2ο. Γλυπτική. Μέρος Α' (αρχαϊκή περίοδος).
- Μάθημα 3ο. Γλυπτική. Μέρος Β' (κλασική περίοδος).
- Μάθημα 4ο. Γλυπτική. Μέρος Γ' (ελληνιστική περίοδος).
Η συνεισφορά της Σικελιωτικής γλυπτικής στο πλαίσιο της ελληνικής τέχνης.

- **Γιάννης Στόγιας - Γεράσιμος Μέριανος, *Θέματα από την ιστορία του χρήματος***

(βλ. Γεράσιμος Μέριανος - Γιάννης Στόγιας)

- **Άννα Ταμπάκη, *Οι απαρχές του νεοελληνικού θεάτρου (17ος-19ος αι.)***

Θα μελετηθεί η δραματουργία (κρητικό, επτανησιακό θέατρο, διαφωτισμός) σε συνάρτηση με τα διαδοχικά ευρωπαϊκά ρεύματα της εποχής: όψιμη Αναγέννηση, μπαρόκ, κλασικισμός (και νεο-κλασικισμός), αστικό δράμα (ενδεχόμενη επίδραση των ιδεών του Diderot). Σημείο εκκίνησης η *Ερωφίλη* του Γ. Χορτάτση και κατάληξης ο *Βασιλικός* του Α. Μάτση.

Πεδία ανάλυσης: μελέτη της ιστορικής συγκυρίας, ένταξη των έργων σ' αυτήν, επισήμανση των επιδράσεων, των ιδεολογικών και αισθητικών συνιστωσών και της δυναμικής της πρωτότυπης δραματουργίας, ανάλυση, τέλος της μετάβασης από το θέατρο-ανάγνωσμα στη σκηνική πράξη (το προεπαναστατικό θέατρο και οι εστίες του).

- **Γιώργος Τσιαπλής, *Πολιορκίες και αλώσεις πόλεων στη βυζαντινή γραμματεία***

Οι πολιορκίες ή οι αλώσεις πόλεων ενέπιπταν κατά κύριο λόγο στα συγγραφικά ενδιαφέροντα του βυζαντινού ιστορικού ή χρονογράφου, στο πλαίσιο πάντοτε της εξιστόρησης των πολεμικών γεγονότων. Τέτοιου είδους περιγραφές συναντώνται με

μεγαλύτερη συχνότητα στην ιστοριογραφία της μέσης περιόδου, εποχή κατά την οποία κορυφώνεται η στρατιωτική δραστηριότητα της αυτοκρατορίας. Όπως και με τα υπόλοιπα γραμματειακά είδη που καλλιεργήθηκαν στο Βυζάντιο, οι συγγραφείς κατέφευγαν συχνά σε κάποια λογοτεχνικά πρότυπα του παρελθόντος. Το ενδιαφέρον τους επικεντρώθηκε κατά κύριο λόγο στις απειλές που αντιμετώπισε η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, καθώς σε πολλές περιπτώσεις οι συγγραφείς αντιπαρήλθαν ή στην καλύτερη περίπτωση αφιέρωσαν ελάχιστες γραμμές ακόμη και σε καταστροφές σπουδαίων αστικών κέντρων της αυτοκρατορίας, όπως συνέβη με την άλωση της Ρώμης από τον Αλάριχο (410), των Ιεροσολύμων από τους Πέρσες (614) και της Θεσσαλονίκης από τον αραβικό στόλο του Λέοντα Τριπολίτη (904).

Σκοπός του μαθήματος είναι όχι τόσο η εξέταση των ιστορικών γεγονότων και λεπτομερειών, αλλά ο τρόπος που προσέγγιζαν οι λόγιοι το γεγονός της πολιορκίας και της άλωσης, η ένταξή του στην ευρύτερη κοσμοθεωρία του Βυζαντινού ανθρώπου και τέλος τα μοτίβα που χρησιμοποιούνταν για την περιγραφή του.

- **Σάββας Τσιλένης, *Η εξέλιξη του υστεροβυζαντινού και οθωμανικού αστικού χώρου από τον 14ο έως τον 20ό αι.***

Στην Ανατολική Μεσόγειο η οθωμανική κατάκτηση βρήκε τον αστικό χώρο κατακερματισμένο σε πόλεις με διαφορετικό κυρίαρχο. Βενετικά και γενοατικά λιμάνια, λίγα βυζαντινά στρατιωτικά οχυρά, στην ενδοχώρα και στις ακτές, με την πρωτεύουσα παρηκμασμένη από την συνεχή άμυνα και με φθίνοντα πληθυσμό και με τον πληθυσμό της υπαίθρου χώρας εξοντωμένο από τη συνεχή φορολογία και τους πολέμους και με μειωμένη αγροτική παραγωγή. Οι Οθωμανοί με μία σειρά νομοθετικών πράξεων περιόρισαν τις αγγαρείες που επιβάλλονταν στους αγρότες και οι ανάγκες σε εργατικά χέρια ενθάρρυναν την ανεπίσημη κινητικότητα των αγροτών, η οποία συνοδεύτηκε από τις υποχρεωτικές μετοικεσίες για τη τόνωση των μεγάλων αστικών κέντρων που έπαιζαν και το ρόλο των διοικητικών κέντρων των επαρχιών. Στην Μικρά Ασία, αλλά και σ' όλο το χώρο της Μέσης Ανατολής, η ανασφάλεια που δημιούργησε η παρακμή των κρατών των Μαμελούκων έδωσε την θέση της σε σταθερή και συγκεντρωτική διοίκηση, η οποία κατέστειλε τη ληστεία και προώθησε το διαμετακομιστικό εμπόριο.

Οι προϋφιστάμενες πόλεις έχασαν την παλαιότερη εμπορική σημασία τους, αλλά δεν εξαφανίστηκαν, μετατράπηκαν, μαζί με όσες νέες δημιουργήθηκαν, σε στρατιωτικά-διοικητικά κέντρα. Ο μεγαλύτερος αριθμός αυτών των πόλεων κτίστηκε μέχρι το τέλος της ρωμαϊκής εποχής και συνέχισε να συγκεντρώνει πληθυσμό, με λίγες εξαιρέσεις καθ' όλη την διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η οθωμανική διοίκηση εγκαθίσταται σ' ένα ήδη αστικοποιημένο γεωγραφικό χώρο και χρησιμοποιεί το υφιστάμενο δίκτυο πόλεων. Συμβαίνουν αλλαγές στη λειτουργία ή τη σημασία της πόλης και κατ' ακολουθία στο φυσικό μέγεθος και το χώρο της, αλλά δεν παρατηρούνται νέες κτήσεις ή ιδρύσεις πόλεων. Η πλειοψηφία των αστικών κέντρων είναι αντικατοπτρισμός τριών μεγάλων αποικιακών κυμάτων, την εποχή της Αρχαιότητας, από την Ελλάδα στην Μικρά Ασία. Οι βυζαντινοί κτίζουν μόνο τρεις πόλεις εξαρχής, την Ελενόπολη, την Πραίνετο και τη Βασιλινόπολη στο χώρο της Βιθυνίας και οι Οθωμανοί μόνο δύο, το Τσανακκαλέ και το Ντένιζλι.

Ο 17ος αι. υπήρξε εποχή μεγάλων δημογραφικών μεταβολών και ανακατατάξεων στην εθνοκοινωνική βάση συγκρότησης του πληθυσμού πολλών πόλεων και χωριών. Ο εποίκισμός του ορεινού χώρου, από παραγωγικό πληθυσμό που κατοικούσε στον πεδινό είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές. Η κίνηση αυτή που βάδισε παράλληλα με την μετατόπιση άλλου παραγωγικού πληθυσμού, από τα πεδινά

χωριά προς μεγάλα εμποροβιοτεχνικά κέντρα, εξηγείται από τις μεταβολές στο σύστημα διοίκησης και γαιοκτησίας.

Η «τσιφλικοποίηση» εφόρων πεδινών εκτάσεων έδωσε την αφορμή για το σχηματισμό ιδιότυπων αγροτικών οικισμών, τα «τσιφλικοχώρια». Αυτά προέκυπταν είτε από αναδιοργάνωση παλαιότερων αγροτικών οικισμών, στη βάση νέων αγροτικών σχέσεων παραγωγής, είτε σαν εντελώς νέοι σχηματισμοί στις περιπτώσεις εκχέρσωσης νέων εδαφών για καλλιέργεια. Ο χαρακτήρας των πόλεων ανάλογα με το μέγεθός τους είχε άμεσες επιπτώσεις στη διάρθρωση του οικιστικού δικτύου. Οι τάσεις αυτονόμησης των τοπικών αξιωματούχων, των αγιάνιδων, όπως ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων, καθ' όλο τον 18ο αι. και οι αυξανόμενες ανάγκες της Υψηλής Πύλης ανάγκαζαν τους διοικητές των επαρχιών (σαντζάκ μπέηδες) να αυξήσουν τις πιέσεις προς τους ρεαγιάδες (κατοίκους των χωριών), που είχε ως συνέπεια τη μαζική εγκατάλειψη της υπαίθρου και τη μετανάστευση στις πόλεις. Παρ' όλες τις προσπάθειες για τον έλεγχο της φυγής από την ύπαιθρο, αυτή συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα του 19ου αι., κυρίως μέχρι την ανακήρυξη των Μεταρρυθμίσεων (Τανζιμάτ).

Στις αρχές του 18ου αι. η Κωνσταντινούπολη ήταν η μεγαλύτερη ευρωπαϊκή πόλη με δύο εκατομμύρια κατοίκους, ωστόσο το μέγεθος της Αυτοκρατορίας επέβαλλε μια παρέκκλιση από την κλασική μορφή του δικτύου των αστικών κέντρων, με προεξάρχουσα πόλη την πρωτεύουσα, κάνοντας αναγκαία την ύπαρξη δευτερευόντων διοικητικών πόλεων. Ο ρόλος των ολιγάριθμων αυτών πόλεων, που ήταν έδρες περιφερειών (εγιαλέτ), θεωρείται περιορισμένος στη διεκπεραίωση των εντολών της Πύλης και η ακτινοβολία τους βρισκόταν πολύ πιο κοντά σ' αυτήν της πληθώρας των υπολοίπων αστικών κέντρων, παρά της Κωνσταντινούπολης. Επειδή η διοικητική ιεραρχία δεν περιελάμβανε πολλά επίπεδα, αλλά και επειδή δεν υφίστατο και αποκέντρωση αρμοδιοτήτων, δεν υπήρξαν πολλά περιθώρια για ιεραρχική διαφοροποίηση των επαρχιακών πόλεων στη βάση της διοικητικής λειτουργίας. Έτσι τα κέντρα των δύο μεγαλύτερων διοικητικών διαιρέσεων, των σαντζακικών και των εγιαλετιών, δεν διέφεραν ουσιαστικά μεταξύ τους πληθυσμιακά.

Στην ενότητα μαθημάτων θα εξετασθούν τα ανωτέρω θέματα διεξοδικότερα με την εξής σειρά:

1. Εισαγωγή: Οι πόλεις στο ύστερο Βυζάντιο και την προ-οθωμανική περίοδο (14ος-15ος αι.).
2. Οι οθωμανικές πόλεις την περίοδο της ακμής της Αυτοκρατορίας (16ος-17ος αι.).
3. Η οθωμανική επιρροή στις Ελλαδικές πόλεις (15ος-18ος αι.).
4. Οι πόλεις της Μικράς Ασίας και της Εγγύς Ανατολής (17ος-18ος αι.).
5. Η Κωνσταντινούπολη τον 19ο αι.
6. Συγκριτική επισκόπηση του χώρου της Ανατολικής Μεσογείου τον 20ό αι.

• Βασίλειος Χρηστίδης, *Το Αραβικό Εμιράτο της Ανδαλουσίας (757-929 μ.Χ.)*

Η δημιουργία, ανάπτυξη και παρακμή του αραβικού εμιράτου της Ανδαλουσίας και ο ρόλος του στην ισλαμική και παγκόσμια ιστορία. Έμφαση στην κοινωνική του διάρθρωση, τις σχέσεις των χριστιανών και μουσουλμάνων στο εμιράτο και τις σχέσεις του με το Βυζάντιο.

